

לפרשת כי תצא: דברה תפילה כנגד יצר הרע

פרשת השבוע מלאה מצוות כרימון. רובן מצוות העוסקות בבית ובמשפחה. הפתיחה "כי תצא למלחמה על אויבך" מטעה במקצת, מכיון שהיא יוצרת את הרושם שמדובר כאן בהמשך לדיני צבא ומלחמה המפורטים בפרשה הקודמת, פרשת שופטים. ככל שמתקדמים בקריאת המצוה הזאת, המצוות הסמוכות אליה והבאות אחריהן, מסתבר שהמלחמה כפשוטה אינה תוספת כלל מקום בפרשה. היא רק ההזדמנות שבה פוגש האדם את האשה יפת התואר. עיקרו של הדיון הוא באפשרות וברוך לקיים אישות ונישואין עם השבויה הנכריה. בעקבות זאת באות מצוות בן סורר ומורה והאשה האהובה והשנואה, שלפי המדרש הן תוצאות מן הנישואים הבלתי ראויים הללו.

הצורך בהצבת פרשת אשת-יפת-תואר בהקשר של מלחמה נובע מכך שרק במלחמה יכולה להווצר אפשרות לקחת אשה נכריה. חז"ל הסבירו: דברה תורה כנגד יצר הרע. ההנחה היא שבזמן מלחמה מתרופפת המשמעת הפנימית של האדם והיכולת שלו לשלוט ביצריו, ולכן יש להתיר לו את האיסור, תוך הצבת מגבלות חמורות. גם חז"ל הכירו בקשיים של קיום מצוות בעת מלחמה והתירו במחנה כמה מצוות מדרכנו: נטילת ידיים, עירובין, הבאת עצים מכל מקום מבלי לחוש לגזל, ואכילת דמאי. יש במחנה הצבא שילוב של קשיים אובייקטיביים לקיום מצוות, וגם קושי נפשי שהתורה מכירה בו, ומתחשבת בו במידה מוגבלת.

חשיבותו של העקרון "דברה תורה כנגד יצר הרע", היא גדולה מאד, גם אם הוא מאד מוגבל ביישומים המעשיים שלו. יש בכך הכרה בעובדה שלא תמיד ניתן לצפות מאדם להתגבר על היצר הרע. בגמרא נמצא עוד כמה דוגמאות שבהם אדם נחשב ל"אנוס" בידי יצרו. דהיינו, יש מצבים בהם הפיתוי הוא כה גדול, עד שרואים את האדם שנכנע ליצרו ועבר עבירה, כאנוס הפטור מעונשין.

הכרה זו היא כמובן מאד מסוכנת, מכיון שהיא עלולה לתת ביד היצר הרע כלי פיתוי גדול, כל אימת שהוא מבקש לשכנע את האדם שאין ביכולתו להתנגד לו, והוא אנוס להשמע לו. משום כך, השימוש בטיעון הזה נדיר מאד, ובמקרי קיצון מוגבלים ביותר. ובכל זאת, אין להתעלם מקיומה של התופעה הזאת וההכרה בה, ולו מפני שהיא מציבה אתגר נוסף לפני תכונת הענווה של האדם: ידע תמיד, שגם הצלחתו במאבק עם היצר היא מוגבלת וזמנית, ובלי סיעתא דשמיא, לא יצליח. כאשר ביקש דוד המלך "בחנני ונסני", עלה לו הדבר במחיר כשלוש קשה, בחטא בת שבע (סנהדרין קז א). למדנו מכך, שאין לו לאדם לשאוף להעמיד עצמו בנסיון, כי "אל תאמן בעצמך עד יום מותך".

בספרות החסידית, הסבו את משמעות המלים "כי תצא למלחמה על אויבך" שבתחילת פרשתנו למלחמת האדם באויבו הגדול מכולם – היצר הרע. כך כוונו החסידים את הקריאה בפרשת אשת יפת תואר, בן סורר ואשה שנואה, לקריאה מודרכת בפרקי ההתמודדות של האדם עם יצריו. רעיון שקיים גם בפשוטו של מקרא, אך מתעצם ומבהיק באור בהיר יותר בקריאה הדרשנית של מושג המלחמה.

כאשר מבינים שהמאבק עם היצר הרע הוא בבחינת יציאה למלחמה, שבה אין יודעים מראש מי ינצח, ונחוצה עזרת ה' בגבורים, ככתוב: "בא-להים נעשה חיל והוא יבוס צרינו", אזי מבינים שצריך סיעתא דשמיא גם במלחמת היצר. לכן, התקינו חכמים כמה וכמה תפילות שעניינן בקשת סיוע מן הקב"ה בהתמודדות המפרכת. עם בוקר, בסיום תפילת השחר, לקראת היציאה ליום של חיים, עבודה ויצירה, נקבעה ברכה, שתחילתה ב"המעביר שינה מעיני" והמשכה בבקשה: "יהי רצון ... שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותיך ואל תביאנו לא לידי חטא ולא לידי עבירה ועוון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, ואל ישלוט בנו יצר הרע, ודבקנו ביצר הטוב ובמעשים טובים, וכוף את יצרנו להשתעבד לך ... ותגמלנו חסדים טובים". מבקשים שהקדוש-ברוך-הוא יחסדו יצילנו מן היצר הרע, יגונן עלינו מפני נסיונות ובזיונות וכשלונות אפשריים. וגם על דרך החיוב: ירגילנו בקיום תורה ומצוות ויכפה את היצר להשתעבד לה'.

לברכה זו סומכים תפילה שמחברה הוא רבי יהודה הנשיא: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו [היום ובכל יום] מעזי פנים ומעזות פנים, מאדם רע ומפגע רע, מיצר רע, מחבר רע, משכן רע, [מעין הרע, מלשון הרע, ממלשינות, מעדות שקר, משנאת הבריות, מעלילה, ממיתה משונה, מחוליים רעים ממקרים רעים] ומשטן המשחית, ומדין קשה ומבעל דין קשה, בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית [ומדינה של גיהנם]". (ברכות טז ב' והשלמות על פי נוסח הסידור). בעוד שבנוסח ברכת המעביר שינה, מתפלל האדם על עצמו: "ואל תביאנו לידי", הרי שהדגש בתפילת רבי מוסט אל סביבתו, רבי מונה את הגורמים המאיימים על שלות נפשו של האדם וגורמים לו להפגש עם הרע. המפגש עם הרע אינו רק עם היצר הרע, אלא גם עם כל מיני

תופעות של רוע בחברה האנושית ובמציאות. אולם אזכורו של היצר הרע בתוך הרשימה הזאת מעיד על כך שמתייחסים אליו כאל גורם חיצוני, זר לעצמיותו של האדם, הרובץ לפתחו ומבקש להכשילו. חלק מן הרע שבתפילה זו הוא דו-משמעי. כשמבקשים הצלה מלשון הרע, או משנאת הבריות, יכולות להיות לכך שתי פרשנויות. או, שהמתפלל מבקש שלא ידברו עליו לשון הרע או שהבריות לא ישנאוהו, ויכול להיות שהוא מבקש עזרת ה', שהוא עצמו יצליח להתמודד עם יצרו, לא ידבר לשון הרע ולא ישנא את הבריות.

שיא השיאים של ההכרה באזלת היד של האדם במלחמתו ביצרו הרע, והלגיטימציה שנתנו חכמים לבקש סייעתא דשמיא מהקב"ה עצמו, אף על פי שהוא זה שהציב לפנינו את האתגר של הבחירה החפשית, מצוי בתפילתו של רבא: "אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי, עפר אני בחיי, קל וחומר במיתתי, הרי אני לפניך ככלי מלא בושע וכלימה, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד, ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין וחלאים רעים" (ברכות יז א). החוטא מכיר את חולשתו ועליבותו, הוא אינו מבקש סיוע במלחמת היצר, כמקודם, אלא ממש מתפלל "שלא אחטא עוד". תפילה זו שהתפלל רבא בכל יום, היתה הוידוי של רב המנונא זוטא ביום הכפורים. אף אנו נוהגים לחתום את אמירת הוידויים ביום הכפורים בתפילתו זו של רבא. התפילה המתחטאת הזאת מאשרת לחוטא שזוה עתה סיים את הוידוי המפורט של כל עוונותיו, לבקש מחילה גמורה, פטור מיסורים, וגם – להשליך יהבו על הקדוש ברוך הוא שיצילנו בעתיד מן החטא. אין בדבריו שום קבלה לעתיד, אין בכוחו להבטיח ש"לא אחטא עוד", אלא רק להביע תקווה ובקשה בנוסח יהי רצון שלא אחטא עוד. הוא יודע עד כמה הוא חלוש ושפל וחסר סיכוי במלחמה הגדולה שעליו לערוך, ועל כן הוא מבקש סיוע.

העמדה הנפשית הזאת מנוגדת במידה מסוימת לעמדה של הסליחות. שכן פיוטי הסליחות לעתים קרובות יוצרים את התחושה שלאדם אחריות מלאה על חטאיו, ואין עצה אלא להתגבר ולהביס את היצר הרע שהביאו לחטוא. בשונה מכך, התפילות שמנינו מכירות בכך שהחטא נובע לפעמים מעוצמות הגדולות מכוחו של אדם, וכדי להצליח בהתמודדות הוא זקוק לסייעתא דשמיא, כדי שלא יגיע לידי נסיון, או חס ושלום חטא ובזיון, לא עלינו.